

דתישכונע

סוכות, תשפ"א, מספר 1388

"זה היום תחילת מעשיך" (מתפילת ר"ה) חז"ל, פרשנים ומקובלים על מציאות שקדמה לששת ימי "בראשית" אברהם זהבי

שיהא משמש להבא, אלא: 'זיהי' – לשעבר – מלמד שהיה סדר זמנים קודם לכן, עד שלא נברא העולם". לפי גרסה זו באה הדרשה לשלול את האפשרות שהנסמך הסמוי של "בראשית" הוא הזמן, וכאילו הכתוב מורה שלפני בריאת השמיים והארץ לא היה זמן. "יפה תואר" מסמיק לדרשת ר"י בר' סימון את דרשת ר' אבהו שם: "מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן", וקובע שגם ר"י בר' סימון מתכוון ש"סדר זמנים שקדם לעולם הוא בעולמות הקודמים".

פסחים נד ע"א: "שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם".

לעומת הברייתא שבכותרת הפסקה, שמונה שבעה דברים שקדמו לבריאת העולם, מספרם לפי בראשית רבא א, ד "ו' דברים" ו"יפה תואר" מביע שם השערה שהיסוד למספר הזה בפירוק המילה "בראשית" לשתי מילים: ברא שית. ב"עין יעקב" כתב המחבר:

רשב"א ור"ן הנחוני בדרך אמת בפרוש קדימה זו... מבואר נגלה שאין קדימה זמנית בפועל, כי הוא דבר סותר את עצמו שהרי אנו מניחים הנחה אמיתית ואמונה שרשית, שהקב"ה ברא זה העולם והוציאו מן האפס המוחלט ומהאין הגמור.

מסקנתו היא ששבעת הדברים רק עלו במחשבה להיבראות קודם לעולם.

לא ניתן להתאים את הנחת "עין יעקב", בעקבות רשב"א ור"ן, לנוסח המדרש בבראשית רבא, כי מפורש שם: "יש מהם שנבראו, ויש מהם שעלו במחשבה להבראות; התורה וכיסא הכבוד נבראו". על בריאת התורה נרחיב להלן, ולעניין כיסא הכבוד יש להעיר, שהקדמתו לבריאת העולם נסמכת על הכתוב בתה' צג:ב "נְכוֹן כְּסֵאֵךְ מְאֹד", ובפסוק הקודם נאמר: "ה' מֶלֶךְ גְּאוֹת לְבֶשֶׁת", מכאן שכיסא הכבוד מיצג את מלכות ה'. מאחר שאין מלכות ללא ממלכה, משמע שמדרש זה מניח קיומה של מציאות שה' מלך עליה "מאז", לפני ששת ימי בראשית.

נהרות של דיו וצבע דפוס נשפכו בעניין המתח, לכאורה, בין דת ומדע בשאלת גיל היקום. מהמקורות שיובאו להלן יתברר שחז"ל, פרשנים ומקובלים לא נמנעו מלהתייחס למציאות שקדמה לששת ימי בראשית, ומכאן שלדעתם אין סתירה בין פרשת הבריאה לשום מניין של שנים שנייחס לגיל העולם.

רש"י: "לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום".

המלה "בראשית" כתובה בצורת סמיכות ולא מפורש למה היא נסמכת; "בראשית" מה ברא א-לוהים את השמים ואת הארץ? מסקנת רש"י בפירושו לפי הפשט:

ולא בא הכתוב להורות סדר הבריאה, לומר שאילו (שמים וארץ, תהו ובהו, אור וחושך) קדמו. שאם בא להורות כך, היה לו לכתוב: בראשונה ברא את השמים וגו'. ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו... אם כן תמה על עצמך שהרי המים קדמו, שהרי כתוב "ורוח א-לו' מרחפת על פני המים", ועדיין לא גילה המקרא בריאת המים מתי היתה... ועוד; שהשמיים מאש ומים נבראו (חגיגה יב ע"א) – על כרחך לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום.

בדבריו רש"י שולל את ההנחה שהפסוקים באו ללמד מתי נבראו השמים והארץ, ולכן הוא קובע ש"אין המקרא הזה אומר אלא: דרשני". ולפי מדרשו, "ב" של "בראשית" מתייחס לתכלית הבריאה שנועדה עבור המכונים "ראשית", והם ישראל ("ראשית תבואתו", יר' ב:ג) והתורה ("ראשית דרכו", משלי ח:כב).

רבי יהודה בר' סימון: היה סדר זמנים עד שלא נברא העולם.

בבראשית רבא ג, ז מובאת דרשה של ר' יהודה בר' סימון שהגיעה לידינו בשלוש גרסאות. לפי רש"י שם: "הכי גרסינן: 'והיה ערב' אין כתיב כאן,

* אברהם זהבי, בוגר המחלקות תנ"ך ותלמוד באוניברסיטת בר אילן.

"שמיטות" ו"יובלות" של אלפי שנים

לפי רבנו בחיי ואחרים, מדרש תתקע"ד דורות מתייחס לדורות שעלו במחשבה להיבראות ולא נבראו, אבל במדרש תהלים (בובער) נסמך המדרש הזה לכתוב: "זְרַמְתָּם שְׁנֵה יְהוּ" (תה' צ:ה): "כיון שנשטפו בזרם מים, כשינה יהיו כחלום מהקיץ. וכן הוא אומר: 'אֲשֶׁר קָמְטוּ וְלֹא עָת נָהָר יוֹצֵק יְסוּדָם'" (איוב כב:טז). לפי זה, מדובר בדורות שהיו בפועל, ונמחו בסוג של מבול לפני הבריאה של ששת ימי בראשית, ואת קיום הדורות מלפני ששת ימי הבריאה ניתן לייחס גם לכתוב: "בְּטָרְם הָרִים יָלְדוּ וַתְּחַלֵּל אָרֶץ וַתַּגְּלַל... וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם" (תה' צ:ב-ד).

את קיום הדורות מלפני "בראשית" ניתן להסמך גם למחלוקת שבמס' סנהדרין (צז ע"א). לדעת רב קטינא שם: "שית אלפי שנים הוו עלמא וחד חרוב", ולדעת אביי: "תרי חרוב". רבנו בחיי לוקרא כ"ה כותב לעניין היובל: "כל אחת מן השבע (שמיטות שביובל) פועלת שבע אלפים, וכשישלמו לעולם ארבעים ותשע (אלף שנים) יהיה תהו ובהו". מדבריו משמע שהעולם מתקיים במחזורי "שמיטות" של ששת אלפים שנה, ואלף חרב (ולפי רמ"ק אנחנו ב"שמיטה" החמישית – "תורה שלמה" לבראשית עמ' פ"ח), ושל חמישים אלף שנה שסופם ב"תרי חרוב" (האלף האחרון מה"שמיטה" השביעית ואלף של ה"יובל" שלאחריו). בפירושו לבמ' י:לה, רבנו בחיי מתייחס ל-18,000 "יובלות" כאלה (עמ' נ"ט במהד' הרב ח.ד. שעוועל), ולפי "הצמח צדק" בספרו "אור התורה" (עמ' א, רפ"ח), הוא התייחס גם ל-50,000 "יובלות" כאלה ($50,000^2 = 2\frac{1}{2}$ מיליארד שנים...).

מהמקבץ עולה כי לא ניתן להישבע בנקיטת חפץ שלפי חז"ל נתהווה היש מן האין לפני פחות מ-5800 שנים, ואין צורך לדחוק דינוזאור בקופה של מחט. שכן, כמובא מרש"י בראש דברינו: "לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום", ואין משמעות אמונית לשום מספר של שנים שנייחס לקדמות היש. המשמעות האמונית של סיפור הבריאה מתמצית בשלוש המלים הראשונות:

- "בראשית" שמורה כי היקום לא היה קיים תמיד, אלא נתהווה מן האין בזמן מן הזמנים.
- "ברא" שמורה שהיקום לא נתהווה ב"מפץ" ספונטאני, אלא בכוננת הבורא.
- "א-להים" שמורה כי רק הוא היה "בטרם כל יציר נברא", ויהיה "אחרי ככלות הכל".

התורה שקדמה לעולם אלפיים שנה

במונולוג של החוכמה המזוהה עם התורה, שבמשלי ח', היא מכריזה שהייתה שעשועיו של ה' "יום יום" (מש' ח:ל). ביטוי זה התפרש במדרש במונן "יומיים", ומהכתוב בתה' צ:ד "כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמֹל כִּי יַעֲבֹר" הובן, שיומו של ה' הוא אלף שנה. מכאן הסיק המדרש שהתורה קדמה לעולם אלפיים שנה. בפירושו של רש"י למשנה באבות (ה, א), שנאמר בה ש"הכתב המכתב והלוחות" נבראו בערב שבת בין השמשות, הוא מסייג את המדרש, וכותב: "ואף על פי שהתורה קדמה לעולם אלפיים שנה, לא היה בה גוף האותיות. בעל פה היתה עומדת".

רמב"ם ואבן עזרא מסתייגים מקבלת מדרש זה כמשמעו, כל אחד וטעמו; בפירושו של רמב"ם למשנה הנ"ל, גם הוא מייחס את "הכתב" לכל התורה שעליה נאמר למשה: "וְאֶתְנֶה לְךָ אֶת לַחַת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרְתָם" (שמ' כד:יב). ואם כך, לא קדמה התורה הכתובה ליום השישי של הבריאה. רמב"ם נאמן בזה למה שקבע ב"מורה נבוכים" (ב, י"ג), שהזמן נברא עם העולם ולא שייך לכן למנות שנים שקדמו לבריאת העולם.

גם **אבן עזרא** כתב בהקדמתו לפירוש התורה, שהמדרש שהתורה קדמה לעולם אלפיים שנה רומז לסוד עמוק, "ולהיות כמשמעו לא ייתכן, כי השנה מימים היא מחוברת... ואם אין גלגל (=מאורות) אין יום, אף כי יומיים, או שנה או במספר אלפיים".

הקדמת התורה לעולם 974 דורות

במקביל למדרש הקודם מובא במסכת שבת (פח ע"ב) מדרש הנסמך על "דָּבָר צְוָה לְאֶלֶף דוֹר" (תה' קה:ח), המסיק כי מצוות התורה, שניתנה 26 דורות אחרי אדם הראשון, היו קיימות אלף דור לפני שניתנו, ומכאן שקדמו לעולם תתקע"ד דורות (=26 – 1000). מהבריאה עד מתן תורה אך דור בממוצע 77 שנים (26: 2000), ו-974 דורות כאלה מסתכמים בכ-75 אלף שנים. אם נרצה לתאם מדרש זה עם 2000 השנים שבמדרש המקביל, נקבל דורות שארכו כשנתיים וחצי כל אחד. רבנו בחיי מסיק:

ואף על פי שהזמן נברא, וקודם הבריאה לא היה זמן, הזכיר זמנים על אותן שני אלפים שנה, שאין אותן הימים כימי אנוש, אבל יום מאותן הימים שמהם השנים שאין להם חקר, כעניין שכתוב: " הָן אֶל-שָׁגִיא וְלֹא נִדְעָ מִסְפַּר שָׁנָיו וְלֹא חֶקֶר" (איוב לו:כו).

כלומר; היה זמן, אבל הוא היה שונה מזה שנברא יחד עם העולם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
[f](#) הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף